

Ewa Izabela Nowak

Sztuka poza dyktaturą mody i polityki

Sztuka i Filozofia 27, 195-198

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa Izabela Nowak

SZTUKA POZA DYKTATURĄ MODY I POLITYKI

Gao Xingjian, *Pour une autre esthétique* (O inną estetykę lub Powrót do malarstwa)

Tłumaczenie z chińskiego Noël i Liliane Dutrait
Flammarion, Paris 2001, 190 s.

Gao Xingjian, *Per un'altra estetica*

Tłumaczenie według wersji francuskiej
Rizzoli, Turyn 2001, 190 s.

Gao Xingjian, *Return to painting*

Tłumaczenie według wersji francuskiej
Harper Collins Publishers, New York 2002, 190 s.

Przyznanie w październiku 2000 r. Literackiej Nagrody Nobla pierwszemu w historii Chińczykowi zostało skomentowane jako „upolitycznienie” werdyktu komisji w Sztokholmie. Protagonisci tego poglądu powoływali się głównie na fakt, że laureat nagrody Gao Xingjian od roku 1987 zamieszkały we Francji, po tragicznych wydarzeniach na Placu Tiananmen w Pekinie w czerwcu 1989 r. wystąpił o azyl polityczny w kraju, w którym podówczas przebywał. Jest to stosunkowo łatwy argument, którym chętnie posługują się przede wszystkim ci, którzy nigdy nie zetknęli się z twórczością tego wszechstronnie utalentowanego, odznaczającego się ogromną pracowitością połączoną z wysoką etyką zawodową i skromnością artysty. Gao Xingjian jest nie tylko pisarzem, dramaturgiem, reżyserem teatralnym – jego zainteresowania przekraczają obszar literatury. Urodzony w 1940 r. artysta od najmłodszych lat wykazywał wszechstronne zainteresowanie sztuką, jako dziecko nie różniąc poszczególnych jej dziedzin. Wychowany pod silnym wpływem matki – aktorki w prowincjonalnym teatrze – zrezygnował z wymarzonych początkowo studiów plastycznych na rzecz literatury francuskiej. Po latach wyznał w rozmowie o malarstwie swoje głębokie przekonanie, że dokonał właściwego wyboru, gdyż ustrzegło go to przed niekorzystnymi wpływami maoistowsko-stalinowskiej doktryny w sztuce, powszechnie obowiązującej przez wiele lat w nauczaniu w Chinach. Obecnie uprawia malarstwo z wewnętrznej potrzeby, bez

wpływu jakiegokolwiek indoktrynacji. Jego zainteresowania skłaniają się w kierunku czysto plastycznych problemów w plastyce. Zaangażowanie Gao Xingjian w uprawianie twórczości we wszelkich jej formach jest tak głębokie, że skutkuje refleksją krytyczno-filozoficzną dotyczącą wszystkich dziedzin sztuki, którymi się zajmuje. Jako teoretyk sztuki artysta wypowiada swe poglądy zarówno w dziedzinie literatury, teatru, jak i sztuk plastycznych. Owocem jego osobistych refleksji na temat tej ostatniej dziedziny jest opublikowany w 2001 r. przez francuskie wydawnictwo Flammarion esej poświęcony sztuce „Pour une autre esthétique”, w wersji polskiej tytuł powinien brzmieć „O inną estetykę” lub na wzór angielskiego tłumaczenia „Powrót do malarstwa”. Duże albumowe wydawnictwo z krótkim tekstem ilustruje 100 reprodukcji obrazów Gao Xingjian.

Esej „Pour une autre esthétique” jest lekturą zaskakującą ogromnymi walorami językowymi, jak również precyzyjnym rozumowaniem autora szczegółowo uzasadniającego swe poglądy. Już w pierwszym zdaniu artysta stara się zdystansować wobec ewentualnej ich interpretacji, podkreślając, że esej prezentuje refleksje na temat malarstwa, które towarzyszyły mu przy pracy nad serią obrazów namalowanych na przestrzeni kilku miesięcy na początku 1999 r. w czasie jego pobytu na południu Francji. Radykalnie protestuje przeciwko traktowaniu tekstu jako manifestu artystycznego, wskazując zresztą na śmieszność takiego gestu w epoce postmodernistycznej. Konsekwentnie podkreśla intymny charakter rozważań, jako argument przywołując warunki, w których zostały przelane na papier. Pisanie eseju towarzyszyło malowaniu i obydwa procesy twórcze uzupełniały się: refleksja stymulowała pracę na płótnie, praca na płótnie wzbogacała i ukierunkowywała wypowiedzi teoretyczne.

Przeszłość autora, czyli życie w Chinach pozbawionych systematycznego przepływu informacji na wszelkie możliwe tematy, co wiązało się z ewidentnym brakiem znajomości najnowszych tendencji światowych we wszelkich możliwych dziedzinach kultury i sztuki, wytworzyła w nim głód informacji, a zarazem otwartość na otaczający go świat połączoną z niezwykle chłonnością. Dlatego być może jego rozważania są tak dalekie od chęci narzucenia jakichkolwiek „uniwersalnych” prawd i wszechobowiązujących zasad. Wręcz przeciwnie, Gao Xingjian subtelnie i z dużym taktem sugeruje, że nie istnieją uniwersalne umowy estetyczne, a samo pojęcie „piękna” wynika z relacji, jaka wytwarza się pomiędzy przedmiotem i widzem, co oznacza, że pojęcie piękna ma charakter zarówno subiektywny, jak obiektywny.

Autor podkreśla autonomię sztuki, jej indywidualny charakter. Nie można jej też sytuować na tej samej płaszczyźnie, co wiedzę czy naukę. Nieuchronnie prowadzi to do pytania o kryteria powstałe w ocenie estetycznej. Autor analizuje koncepcję sztuki modernistycznej na początku XX w. i jej konsekwencje. Stara się wnikliwie ocenić zmiany w powszechnej recepcji sztuki powstałe pod wpływem pojawienia się kierunków takich, jak kubizm, futurizm, abstrakcja, ale przede wszystkim podkreśla rolę aktywności Marcela Duchampa i jego ready-made. Zastanawia się, czym jest formalizm i w jaki sposób doszło do powstania refleksji na temat czasu w sztuce współczesnej. Dalej wskazuje na rozbieżność poszukiwań artystycznych i filozoficznych, nieuchronnie prowadzącą do konkluzji, że filozofia niewątpliwie odgrywa ważną rolę przy formułowaniu koncepcji w sztuce, ale absolutnie nie jest w stanie sztuki zastąpić. Następnie stara się zanalizować pojęcie „rzeczywistości” w sztuce. Podkreśla determinujące znaczenie tego pojęcia dla każdego artysty. Aspiracje twórcy są wiernym odbiciem jego poglądów estetycznych adekwatnych do wyznawanej etyki, dlatego „rzeczywistość” każdego artysty związana jest z jego autentycznym i szczerym stosunkiem do sztuki. Twórczość jest odbiciem osobowości artystycznej, ale zarazem przekazuje wewnętrzną walkę pomiędzy osobistym narcyzmem a poszukiwaniami i próbą dotarcia do obiektywnej prawdy artystycznej, która nie istnieje. Podkreśla przy tym niebezpieczeństwo niekontrolowanego narcyzmu, który może popychać w kierunku wyolbrzymionej sztucznej uczuciowości, irytującej przesady, zmanierowania, wręcz niezdrowego fanatyzmu. Gao Xingjian jest wyjątkowo niechętny upolitycznieniu i wszelkim próbom wprowadzania ideologii do sztuki. Ma to niewątpliwie bezpośredni związek z jego osobistymi problemami z panującą w Chinach cenzurą, która wielokrotnie ingerowała w charakter jego twórczości, by ostatecznie wprowadzić całkowity zakaz obejmujący całokształt jego dzieła, aktualny do dziś. Artysta optuje za pojmowaniem sztuki jako indywidualnej ekspresji twórczej i separowaniem poszczególnych dziedzin twórczości. Deklaruje, że nie należy ich mylić i mieszać ze sobą, gdyż literatura, teatr, muzyka czy sztuki plastyczne operują innymi środkami wyrazu i rządzą się innymi wewnętrznymi zasadami. Dlatego też przypomina, że „słowo zaczyna się tam”, gdzie kolor i plama nie są już w stanie przekazać emocji i wrażeń, ale przestrzega też przed nadużywaniem poszczególnych środków ekspresji. Nieumiejętnie użyte słowo nie jest w stanie zastąpić przekazu artystycznego uzyskiwanego za pośrednictwem koloru czy dźwięku, ale z całą pewnością może stać się „banalną gadaniną” pozbawioną charakteru.

Tekst ma charakter indywidualnych rozważań na temat sztuki o coraz bardziej osobistym charakterze. Od rozważań natury ogólnej autor przechodzi do omówienia swych upodobań, by ostatecznie skoncentrować się nad własnymi poszukiwaniami w malarstwie. W rozważaniach korzysta z tradycyjnego wykształcenia zdobytego w Chinach i z doświadczeń artystycznych wyniesionych z pracy w Europie Zachodniej.

Fascynująca lektura zawierająca osobiste spostrzeżenia i obserwacje na temat sztuki ciągle zbyt mało znanego oryginalnego twórcy, którego twórczość łączy elementy tradycyjnej kultury chińskiej z intelektualną formą modernizmu. Nazwisko autora znane jest w Polsce głównie dzięki opublikowanej w 2004 r. przez poznańskie wydawnictwo Rebis powieści *Góra duszy*, uważanej za jedno z najważniejszych dzieł literackich artysty.

Paryż, 24 lipca 2005